

Из „Наръчник на д-р Монтесори“

Наръчникът на д-р Монтесори се появи преди 50 години като практическо ръководство за нововъзникналия метод на автора за обучение на малки деца. Той е написан в отговор на запитвания на хиляди заинтересовани родители и учители от Америка.

Разгласявана в Америка като „обучителен чудотворец“, д-р Монтесори променя коренно представата за ранно обучение чрез създаването на „Къща за деца“, *Case dei Bambini*, в римски бедняшки квартали през 1907г. Тя работи с деца на възраст от две и половина години, във време, когато американските възпитатели са обсъждали приложимостта на нейните идеи за четири и пет годишните деца в обществените училища и детски градини.

Наръчникът предлага точно определена информация за материалите и техниките, които толкова успешно се използват в „Къщите за деца“. Той предлага начини, по които може да се извърши „самообучение“ на по-широка група от малки деца. Майки и учители, които са взели прозренията на Монтесори от втора ръка чрез статии в женски списания, приветстваха официалното изказване на самия експерт. Тогава повечето читатели се интересуваха от „историята на майката“, „практическото послание на Монтесори към американския дом“. *Наръчникът* все пак представя кратко и ясно някои основни теми на Монтесори, които са полезни за съвременните читатели, независимо дали са родители или учители.

Монтесори посвещава *Наръчникът* на Ан Мейси Съливан и Хелън Келър, виждайки в този екип на учител-ученик кристализирането на нейната нова педагогика. Ан Съливан премахва затруднения по пътя към познанието на Хелън Келър; тя премества мястото на нейното обучение от когнитивно на експериментално ниво в отговор на множествените увреждания на Хелън. Ан Съливан е изковала от себе си педагогическия инструмент, на чието усъвършенстване е посветена работата на Монтесори: учител, който е „не учител“ в общоприетия смисъл на думата – но е по-добър учител.

За Монтесори, уважението към детето предполага уважение към неговото лично пространство и неговото колебливо спускане към независимост. Тя казва, че в миналото учителът често изгражда емоционална връзка с детето, което се отразява на неговите нужди. Монтесори нито отрича нито осъжда тенденцията на „майчинство“ при повечето учители на малки деца. Тя просто предполага, че ограничението на възрастния е най-истинската причина за растежа на детето. „Добротата се съдържа в тълкуването на желанията на другите, в съобразяването с тях, и в жертване, ако е необходимо, на собственото желание“.

През последните години се забелязва значително подобрение в условията на живот на децата. Във връзка с този спад на смъртността се вижда съответно подобрение във физическото развитие на децата; те са физически по-здрави и енергични. Разпространението и популяризирането на науката довеждат до тези забележителни предимства. Майките се научиха да приемат предписанията на съвременната хигиена и да ги прилагат на практика при отглеждането на децата си. Появиха се много нови социални институции и се усъвършенстват с подпомагане на деца и тяхната защита през периода на физическото им израстване.

По този начин започва да съществува една практически нова раса, раса, която е по-силно развита, по-хубава и по-здрава; раса, която ще бъде способна да предложи устойчивост на коварни болести.

Какво е направила науката, за да предизвика това? Науката ни предложи определени много прости правила, чрез които детето беше върнато възможно най-близо до условията на естествения живот, и на функциите на тялото са дадени правила и ръководен закон. Например, науката е тази, която предложи майчиното хранене, премахването на пелени, баня, живот на открито, упражнения, семпло късо облекло, тишина и много сън. Също така бяха установени правила за измерване на храната, адаптирайки я рационално към физиологичните нужди на детето.

Но с всичко това, науката не допринесе с нищо напълно ново. Майките винаги са хранили своите деца, децата винаги са били облечени, те и преди са дишали и са се хранили. Въпросът е, че същите физически действия, които изпълнени сляпо и без ред, довеждат до болест и смърт, а подредени разумно, те са средства за сила и живот.

Най-големият прогрес ни подмамва да мислим, че за децата е направено всичко възможно. Все пак ние трябва само да разгледаме въпроса внимателно, за да помислим: Нашите деца само онези здрави малки телца ли са, които днес растат и се развиват толкова енергично пред погледа ни? Реализирала ли се е тяхната съдба в това да произведе красиви човешки тела? В този случай би имало малка разлика между тяхната участ и тази на животните, които отглеждаме, за да имаме хубаво месо или товарно животно.

Децата трябва да растат не само телесно, но и душевно, и майката копнее да следва тайнственото духовно пътешествие на любимото същество, което утре ще бъде интелигентно, божествено създаден човек.

Очевидно науката не е приключила с прогреса си. Напротив, тя едва е направила първата си стъпка напред, тъй като досега е била закотвена върху благосъстоянието на тялото. Тя трябва, обаче, да продължи да напредва; по същите положителни линии, по които е подобрила здравето и е предпазила физическия живот на децата, тя е длъжна в бъдеще да подпомага и засилва техния вътрешен живот, който е истинският *човешки живот*. По същите положителни линии науката ще продължи да направлява развитието на разума, характера и на онези латентни творчески сили, които лежат скрити в прекрасния зародиш на човешкия дух.

Тъй като тялото на детето трябва да извлича храна и кислород от заобикалящата го външна среда, за да извърши голяма физиологична работа, *работата на растежа*, така също и духът трябва да вземе от своята среда храна, от която се нуждае, за да се развива, съгласно своите собствени „закони за растеж”. Не може да се отрече, че феномените на развитие сами по себе си са голяма работа. Укрепването на костите, растежа на цялото тяло, изграждането на малката структура на мозъка, формирането на зъбите, всичко това е реална работа на физиологичния организъм, и също така е и трансформацията, през която преминава организма по време на пубертета.

Тези усилия са много различни от онези, изложени от човечеството в т.н. *външна работа*, което означава в „социално производство”, независимо дали това е в училище, където човек се обучава, или в света, където чрез дейността на разума той произвежда благосъстояние и трансформира своята околна среда.

Не по-малко вярно е, обаче, че и двете неща са „работа”. Всъщност, по време на тази най-голяма физиологическа работа, организъмът е най-малко способен да изпълнява външни задачи, и понякога работата на растежа е с такъв обхват и трудност, че човек е претоварен с прекомерно напрежение и само по тази причина се изтощава и дори умира.

Човек винаги ще бъде способен да избягва „външната работа” като използва работата на другите, но няма начин да избяга от тази вътрешна работа. Заедно с раждането и смъртта, тя е наложена от самата природа и всеки човек трябва да я изпълни сам за себе си. Тази трудна, неизбежна работа е „работата на детето”.

За това, когато казваме, че малките деца трябва да си *почиват*, ние имаме предвид само едната страна на въпроса за работата. Ние искаме да кажем, че те трябва да си починат от тази *външна* видима работа, към която малкото дете чрез своята слабост и неспособност, не може да даде своя принос, който да бъде полезен за него или за другите.

Поради това, нашето твърдение не е абсолютно; в действителност детето не си почива, то извършва тайнствената вътрешна работа на своето автоформиране. То работи, за да стане човек и за да извърши това не е достатъчно тялото на детето да достигне реален размер; най-скритите функции на двигателната и нервната система трябва също да бъдат изградени и разума да бъде развит.

Функциите, които трябва да бъдат изградени от детето се разделят на две групи: (1) двигателните функции, чрез които то осигурява своето равновесие и се учи да ходи и да координира движенията си; (2) сензорните функции, чрез които получавайки усещания от своята околна среда, то полага основите на своя разум чрез непрекъснато упражняване на наблюдение, сравнение и преценка. По този начин то постепенно опознава своята околна среда и развива интелекта си.

В същото време, то учи *език*, и се сблъсква не само с двигателните трудности на произнасянето, звуци и думи, но също така с трудността на придобиване на смислено разбиране на имената и синтактичния състав на езика.

Ако вземем един емигрант, който отива в чужда страна, неосведомен за нейните продукти, за естествения вид и социален ред, напълно непознаващ езика, ние разбираме, че има огромна работа на адаптация, която той трябва да извърши преди да може да се асоциира с активния живот на непознатите хора. Никой друг не би могъл да извърши тази работа на адаптация вместо него. Той самият трябва да наблюдава, разбира, запомня, формира преценка и да учи новия език чрез усърдни упражнения и дългогодишен опит.

Какво тогава да кажем за детето? Какво да кажем за този емигрант, който идва в нов свят, който така слаб и преди организъмът му да се е развил напълно, *трябва* в кратък срок да се приспособи към един толкова сложен свят?

До днес малкото дете не е получило рационална помощ при изпълнението на тази трудоемка задача. Що се отнася до физическото развитие на детето, ние се намираме в период, аналогичен на този, в който физическия живот е оставен на благоволенieto на случайността и инстинкта – периодът, през който детската смъртност е бич.

С помощта на научни и рационални средства ние също така трябва да улесним тази вътрешна работа на физическа адаптация, която трябва да се извърши вътре в детето, работа, която в никакъв случай не е същата като „която и да било външна работа или някакво производство”.

Това е целта, която лежи в основата на моя метод на обучение на деца, и поради тази причина определени принципи, които той формулира, заедно с частта, обхващаща техниките за тяхното практическо приложение, не са от общ характер, а обръщат специално внимание към отделния случай на детето на възраст между три и седем години, т.е. към нуждите на един период на растеж.

Моят метод е научен, както в съдържанието си, така и в своята цел. Той работи за постигането на един по-напреднал стадий на прогрес, в посоки вече не само

материални и физиологични. Той е опит да се завърши пътят, който хигиената вече е поела, но само по отношение на физическата страна.

Ако днес разполагаме със статистика по отношение на нервна слабост, дефекти в говора, грешки във възприятието и разсъждаването, и липса на характер в нормалните деца, вероятно би било интересно да я сравним със статистика от същия вид, но съставена от проучване на деца, които са преминали няколко години рационално образование. По всяка вероятност, ние ще открием поразително сходство между такива статистики и тези, които са на разположение днес, показващи намаляване на смъртността и подобряване физическото развитие на децата.

Наръчникът предлага точно определена информация за материалите и техниките, които толкова успешно се използват в „Къщите за деца”.

„Къщата за деца“

„Къщата за деца” е *средата*, която се предлага на детето и в която може да му се даде възможност да развие своите дейности. Този вид училище не е от фиксиран тип, а може да варира съобразно наличните финансови ресурси и възможностите, предоставени от околната среда. Това би трябвало да бъде истинска къща; което ще рече, няколко стаи с градина, стопани на които са децата. Градина със заслони е идеална, защото децата могат да играят или да спят под тях, и също така могат да изнасят навън масите си, за да играят или да се хранят. Така те могат почти постоянно да са на вън и в същото време се предпазват от дъжд и слънце.

Централната и основна стая в сградата, често също така единствената стая на разположение на децата, е стаята за „интелектуална дейност”. Към тази централна стая могат да бъдат добавени други по-малки стаи, съобразно средствата и възможностите на мястото: например, баня, трапезария, малка приемна или всекидневна, стая за ръчен труд, гимнастически салон и тоалетна.

Специалните особености на оборудването на такива къщи е, че те са приспособени за деца, а не за възрастни. Те съдържат не само дидактически материали, подходящи за интелектуалното развитие на детето, но също така и пълно обзавеждане за управлението на миниатюрно семейство. Мебелите са леки, за да могат децата да ги местят, и са боядисани в светли цветове, за да могат децата да ги мият със сапун и вода. Има ниски масички с различен размер и форма – квадратни, правоъгълни и кръгли, големи и малки. Правоъгълната форма е най-често срещана, тъй като на нея могат заедно да работят две или повече деца. Местата за сядане са малки дървени столове, но също така има и малки плетени фотьойли и дивани.

В стаята за работа има две задължителни части от обзавеждането. Едната е дълъг шкаф с големи врати. Той е много нисък, така че едно малко дете да може да нарежда върху него малки предмети като поставки, цветя и т.н. Вътре в шкафа се държат дидактическите материали, които са общи за всички деца.

Другата мебел е скрин с чекмеджета, който се състои от две или три колони с малки чекмеджета, всяко от които е с ярка дръжка (или с дръжка в

цвят, който контрастира на основния), и малка карта с име на нея. Всяко дете си има свое чекмедже, в което поставя свои собствени предмети.

По стените на стаята ниско са поставени черни дъски, така че децата да могат да пишат или рисуват по тях, и приятни, художествени рисунки, които се сменят от време на време според обстоятелствата. Рисунките показват деца, семейства, пейзажи, цветя и плодове, и най-често библейски и исторически събития. В стаята, където работят децата винаги трябва да има декоративни и цъфтящи растения.

Друга част от обзавеждането на стаята за работа са частите от килим в различни цветове – червено, синьо, розово, зелено и кафяво. Децата разпъват тези килимчета на пода, сядат върху тях и работят с дидактическите материали. Стая от такъв тип е по-голяма от обикновената класна стая, не само защото малките масички и отделни столове заемат повече място, но също така защото голяма част от пода трябва да бъде свободна, за да може децата да разпъват тези килимчета и да работят върху тях.

В дневната, или „клубна стая“, вид всекидневна, в която децата се забавляват посредством разговори, игри или музика, и др., мебелировката трябва да бъде особено приветлива. Малки масички с различен размер, малки фотьойли и дивани трябва да бъдат поставени тук-там. Много подпори от всякакъв вид и размер, върху които могат да бъдат поставени статуетки, изящни вази или снимки в рамки трябва да украсяват стените; и, преди всичко, всяко дете трябва да има малка саксия, в която то може да посее семето на някое вътрешно растение, да се грижи за него и да го отглежда докато расте. Върху масите в тази дневна трябва да има поставени големи албуми с цветни снимки, и карти пасианси, или други различни триизмерни геометрични фигури, с които децата могат да играят за удоволствие, да конструират фигури и т.н. Пиано, или, по-добре, други музикални инструменти, по възможност арфи с малки размери, направени специално за деца, допълват обзавеждането. В тази „клубна стая“ учителят може понякога да забавлява децата с приказки, които ще привлекат един кръг от заинтересовани слушатели.

Мебелите на трапезарията, освен масите, са ниски шкафове, достъпни за всички деца, които да могат самички да поставят на място и да вземат съдове, лъжици, ножове и вилици, покривки и салфетки. Всички чинии са порцеланови, а всички чаши и бутилки за вода са стъклени. Ножовете винаги се включват в приборите за маса.

Съблекалнята. Тук всяко дете има свое малко шкафче или рафт. В средата на стаята има обикновени умивалници, състоящи се от маси, върху всяка от които има малък съд, сапун и четка за нокти. Срещу стената са поставени малки мивки с кранчета. Тук децата могат да наливат и изливат вода. Няма ограничения към обзавеждането на „Къщата за деца“, тъй като самите деца правят всичко. Те метат стаите, забърсват праха и мият мебелите, полират съдовете, слагат и вдигат масата, мият чинии, метат и навиват килимчетата, изпират малки дрехи, и готвят яйца. По отношение на личния тоалет, децата знаят как да се обличат и събличат. Те закачат дрехите си на малки закачалки, поставени на ниско, за да бъдат достъпни за малки деца, или сгъват други дрехи

като например малките си престилки, за които се грижат добре, и ги поставят в шкафчето за спално бельо.

На кратко, докато производството на играчки е доведено до етап на съставяне и усъвършенстване, за да имат децата на разположение цели къщи за кукли, гардероби за обличане и събличане на кукли, кухни, в които те могат на готвят на игра, животни играчки колкото е възможно най-реалистично, то този метод се стреми да даде всичко това в действителност – като прави детето актьор в истинска сцена.

Моят крачкомер е част от обзавеждането на „Къщата за деца”. След няколко преобразувания доведох инструмента до много практична форма.

Целта на крачкомера, както и името му показва, е измерване на децата. Той се състои от правоъгълна дъска, формираща основата, от центъра на която се издигат две дървени стойки, закрепени отгоре заедно с тясно плоско парче метал. Към всяка стойка е свързан хоризонтален метален прът – индикаторът – който се движи нагоре и надолу посредством рамка, която също е метална. Тази метална рамка е направена на едно с индикатора, в края на който е фиксирана каучукова топка. Това означава, че от едната страна, зад едната от двете високи вертикални дървени стойки, има малко дървено място за сядане. Двете високи дървени стойки са градуирани. Стойката, към която е прикрепена седалката е градуирана от повърхността на седалката до върха, докато другата е градуирана от дървената дъска в основата до върха, т.е. до височина от 1.5 м. От страната, където се намира седалката се измерва височината на седнало дете, от другата страна целият ръст на детето. Практическата стойност на този инструмент се състои във възможността да бъдат измерени едновременно две деца, и в това, че децата всъщност участват във вземането на мерките. Всъщност те се учат да си събуват обувките и да застават в подходящата позиция върху крачкомера. Те не срещат трудности в местенето нагоре и надолу на металните индикатори, които се държат толкова здраво посредством металната рамка, че не могат да се отклонят от хоризонталната си позиция, дори когато са използвани от неопитни ръце. Освен това, те се управляват много лесно, така че да е необходима много малка сила, за да се преместят. Малките каучукови топчета предпазват децата от нараняване в случай, че по невнимание ударят главите си в металния индикатор.

Децата много обичат крачкомера. „Хайде да се измерим.” е едно от предложенията, което те правят с най-голямо желание и има най-голяма вероятност много от другарчетата им да се присъединят към тях. Те също така се грижат много добре за крачкомера, почистват го и полират металните му части. Всички повърхности на крачкомера са толкова гладки и добре почистени, че подтикват към грижите, които се полагат за тях, и, когато са готови чрез външния си вид напълно се отплащат за труда.

Крачкомерът представлява научната част на този метод, тъй като той засяга антропологичното и психологическо изучаване на децата, всяко от които си има свое собствено биографично досие. Това биографично досие следва историята на развитие на детето съгласно наблюденията, които могат да се направят чрез прилагането на този метод. Този въпрос е разгледан най-подробно в други мои книги. Серия от кинематографски снимки на крачкомера са

направени в момент, когато са били измервани деца. Вижда се как те идват по своя инициатива, дори най-малките, и заемат мястото върху инструмента.